

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Studij psihologije

**OPTIMIZAM/PESIMIZAM, SMISAO I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM
KOD ADOLESCENATA RAZLIČITOG ŠKOLSKOG USPJEHA**

Diplomski rad

Student: Mia Župan

Mentor: prof. dr. sc. Vladimir Kolesarić

U Osijeku, rujan 2011.

SADRŽAJ

UVOD	1
Optimizam/pesimizam.....	1
Zadovoljstvo životom	2
Smisao života	5
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	7
Metode i postupci	8
Sudionici	8
Instrumentarij	9
Postupak.....	10
Rezultati	10
Rasprava	18
Zaključak	25
Literatura	26

Optimizam/pesimizam, smisao i zadovoljstvo životom kod adolescenata različitog školskog uspjeha.

Mia Župan

Cilj istraživanja bio je provjeriti postoje li razlike u optimizmu i pesimizmu, smislu života i zadovoljstvu životom kod adolescenata različitog školskog uspjeha i spola. U istraživanju je sudjelovalo 200 učenika (121 djevojčica i 79 dječaka) drugih i trećih razreda opće gimnazije u rasponu dobi od 15 do 17 godina. Učenici su za potrebe istraživanja ispunjavali, Skalu smisla života (SSŽ), Skalu zadovoljstva životom (SZŽ) i Skalu optimizma-pesimizma (OPS) te Upitnik o školskim ocjenama na temelju čega je izračunat školski uspjeh. Dvosmjerna analiza varijance je pokazala da ne postoji razlika u razini optimizma između uspješnih i neuspješnih učenika, kao ni između djevojčica i dječaka. U razini pesimizma s obzirom na školski uspjeh je dobivena razlika, uspješniji učenici pokazuju veću razinu pesimizma od neuspješnih dok razlike s obzirom na spol nisu dobivene. Što se tiče zadovoljstva životom uspješniji učenici su zadovoljniji životom s obzirom na neuspješne, te što se tiče smisla života dobiveni su isti rezultati, uspješni učenici procjenjuju svoj život smisleniji s obzirom na neuspješne.

Ključne riječi: optimizam, smisao života, zadovoljstvo životom, školski uspjeh.

Optimism/pessimism, meaning of life and satisfaction with life among adolescents with different school achievement

The aim of this study was to ascertain whether there are differences in optimism and pessimism, sense of life and satisfaction with life among adolescents with different school achievement and adolescents of different gender. The study included 200 second and third grade grammar school students (121 girls and 79 boys, fifteen to seventeen year olds). For the needs of research students were filling in the Sense of Life Scale (SLS), the Satisfaction with Life Scale (SWLS) and The Optimism-Pessimism Scale (OPS) and also the Questionnaire on School Grades, based on which the academic achievement was calculated. Two-way analysis of variance showed no difference in the level of optimism among the successful and the unsuccessful students, as well as among girls and boys. However, the difference was shown in the level of pessimism with regard to academic achievement. Successful students show a greater level of pessimism than the unsuccessful ones, while the differences regarding gender, were not provided. Concerning the satisfaction with life, more successful students were more satisfied with their lives in contrast to the unsuccessful ones, and with regard to the sense of life the same results were obtained. Additionally, successful students evaluate their lives as more meaningful than the unsuccessful students do.

Keywords: optimism, meaning of life, satisfaction with life, school achievement.

UVOD

Optimizam/pesimizam

Optimizam i pesimizam su promatrani na različite načine unutar različitih istraživačkih okvira. Iako je prema Changu i sur. (1994) važnost ovog koncepta neupitna kada se radi o psihičkoj i fizičkoj dobrobiti pojedinca, njegova teorijska podloga još uvijek nije specifično definirana.

Prije svega nema generalno prihvaćene definicije optimizma. Prema Scheier i Carver (1985; prema Chang i sur., 1997) optimizam i pesimizam su shvaćeni kao generalizirano očekivanje pozitivnih i negativni ishoda. Njihova definicija je orijentirana na buduće događaje i na očekivanja rezultata nekih budućih aktivnosti, dok s druge strane Dember (1989; prema Chang i sur., 1997) nastoji ovaj koncept proširiti i definirat kao širi pozitivni ili negativni pogled na svijet koji nije usmjeren samo na buduće već i na trenutne događaje i situacije. Prema Seligmanu (1990) optimizam se definira načinom na koji ljudi samima sebi objašnjavaju vlastite uspjehe i neuspjehe. Optimistične osobe na neuspjeh gledaju kao na nešto što je moguće promijeniti kako bi sljedeći put bili uspješni, dok pesimisti za neuspjeh preuzimaju krivnju, pripisujući je nekoj trajnoj karakteristici koju ne mogu promijeniti. Sveukupno gledajući može se reći da se optimizam najčešće definira kao kognitivna pristranost, globalno očekivanje ili dispozicijski stav koji dovodi do precjenjivanja vjerojatnosti budućih pozitivnih događaja, odnosno do podcjenjivanja vjerojatnosti negativnih budućih događaja (Peterson, 2000; Scheier i Carver, 1992).

No s obzirom na različitost definicija koje ometaju istraživanja i otežavaju usporedbu rezultata treba voditi računa o kojem konstrukt optimizma se radi. Pregledom literature ustanovljeno je da su najčešće istraživani i raspravljani *optimistični/pesimistični eksplanatorni stil* i *dispozicijski optimizam*. Koncept eksplanatornog stila predložili su Abramson, Seligman i Teasdale (1978; prema Chang 1994). Prema njima uzrok događaja može biti smješten u trodimenzionalnom prostoru što ga definiraju bipolarne dimenzije internalnost – eksternalnost, stabilnost – nestabilnost i globalnost – specifičnost. Optimistični eksplanatorni stil odnosi se na karakterističnu tendenciju prema internalnim, stabilnim i globalnim atribucijama za pozitivne događaje i eksternalnim, nestabilnim i specifičnim atribucijama za negativne događaje. Pesimistički atribucijski stil karakterizira suprotan uzorak kauzalne atribucije. Ova različita objašnjenja imaju dubok utjecaj na način na koji ljudi reagiraju na život. Pesimisti vjeruju kako su uzroci loših događaja trajni, nalaze se u njima

samima i utječu na sva područja njihova života nasuprot tome optimisti na taj način objašnjavaju pozitivne događaje u svom životu, dok za negativne misle da su prolazni, uvjetovani izvanjskim okolnostima i ograničeni nekim određenim specifičnim događajem.

Prema Scheireru i Carveru (1992; prema Schumacher; 2006) osim očekivanja koja mogu biti specifična tj. vezana uz pojedinačni cilj koji se želi ostvariti postoji i globalno očekivanje, koje je relativno stabilno u vremenu i situacijama i koje je zapravo važna karakteristika ličnosti a koje se naziva dispozicijskim optimizmom. Dok atribucijska teorija proučavanjem objašnjenja proteklih negativnih događaja pokušava shvatiti razloge zašto su neki pojedinci optimistični ili pesimistični, ovaj konstrukt uzima u obzir globalno pozitivno ili negativno očekivanje o budućim događajima. Takvo općenito očekivanje pozitivnih ishoda tj. dispozicijski optimizam, utječe na održanje aktivnosti usmjerenih prema postizanju poželjnog cilja pri pojavi prepreka te na adaptivnije suočavanje sa stresnim situacijama. Tako optimisti, u odnosu na pesimiste, ulažu više truda u postizanje poželjnog cilja čak i kad je napredak težak i spor, a s prijetećim situacijama suočavaju se: usmjeravajući se na problem, tražeći socijalnu podršku i naglašavajući pozitivne aspekte situacije (Scheier, Weintraub i Carver, 1986; prema Smiljić 2003).

Chang i sur. (1994; prema Chang i sur., 1997) tvrde da ovo područje istraživanja pati od barem dva glavna problema. Prvo, već spomenuto da još uvijek nema opće prihvaćene definicije optimizma i pesimizma. Te drugi problem koji se odnosi se na dimenzionalnost ovih koncepata. Prema Scheieru i Carveru (1985) optimizam i pesimizam su suprotni polovi jednodimenzionalnog konstrukta, no prema Changu i sur. (1994) optimizam i pesimizam treba promatrati kao dvije djelomične nezavisne dimenzije. Sve dok se definiraju kao pozitivno i negativno očekivanje rezultata ovaj koncept treba promatrati kao dvodimenzionalan.

Općenito gledajući na temelju različitih istraživanja djece i odraslih pokazuju da su optimisti u prednosti pred pesimistima u mnogim životnim područjima. Boljeg su zdravlja, motiviraniji su za ono što rade, manje su skloni depresiji i uspješniji su u školi, poslu i sportu. Pozitivno gledanje na budućnost povezano je s pozitivnim raspoloženjem, upornošću, učinkovitim rješavanjem problema, uspjehom na fakultetu i dugim životom (Peterson, 2000; prema Rijavec 2006) te sa efikasnošću (Schwarzer i Jerusalem, 1995; prema Schumacher, 2006). Što se tiče dobi, u istraživanju Cassidyja (2000; prema Schumacher, 2006) dobiveni su rezultati prema kojima su adolescenti realističniji i optimističniji u odnosu na starije, a s obzirom na spol prema nekim istraživanjima dobiveno je da su dječaci općenito pesimističniji od djevojčica (Nolen-Hoeksema i sur., 1992; Yates, 1998a, 1998b, 2000; prema Rijavec, 2006),

no u kasnoj adolescenciji djevojčice postaju pesimističnije (Nolen-Hoeksema i Girgus, 1995; prema Rijavec, 2006).

Što se tiče školskog uspjeha malo je istraživanja koja su zašla u ovo područje a prema rijetkima koja ipak jesu rezultati su pokazali nedosljedne rezultate. Prema nekim istraživanjima razina pesimizma i optimizma ima značajan utjecaj na općeniti interes za školu i školski uspjeh već u najranijoj dobi školovanja (Koizumi, 1995; Stipek, Lamb i Zigler, 1981; prema Boman i Yates, 2001). Učenici koji su optimističniji postižu veći uspjeh, imaju veće samopoštovanje, manje su skloni depresiji i bolje se nose sa stresom (Määttä i sur., 2002; prema Schumacher 2006), međutim, Chang i sur. (1994) u svom istraživanju, provedenom na 400 studenata, nisu utvrdili značajnu povezanost između indikatora optimizma i pesimizma te akademskog postignuća.

Zadovoljstvo životom

Pregledom literature i različitih istraživanja može se vidjeti da postoje različita shvaćanja zadovoljstva životom i njemu srodnih pojmova, kao što su dobrobit (*well-being*), sreća (*happiness*), kvaliteta života (*quality of life*). Pokušaji teorijskih objašnjenja zadovoljstva životom i njegova konceptualna nedistinktivnost od srodnih pojmova upućuju na potrebu jasnije i preciznije definicije. Pri tome treba uzeti u obzir da su definiranja zadovoljstva životom različita s obzirom na područje istraživanja. Shin i Johnson (1978; prema Diener i sur., 1985) zadovoljstvo životom definiraju kao globalnu evaluaciju neke osobe o svom životu na temelju vlastitih kriterija. To znači da prosudba zadovoljstva ovisi o usporedbi postojećih okolnosti sa nekim standardom koji nije eksterno orijentiran već kojeg svaki pojedinac postavlja sam za sebe. Primjerice iako zdravlje, energija, sreća itd., čine važne stavke života, pojedinci im mogu pridavati različitu važnost. Nadalje, Havighurst (1963; Kimmel 1990; prema Penezić, 2006) u svom radu navodi rezultate koji govore o zadovoljstvu životom kao mjeri adaptivnog prilagođavanja na starenje a Campbell i sur. (1976., Diener, 1984; prema Penezić, 2006) definiraju zadovoljstvo kao opaženu razliku između aspiracija i dostignuća, koja se kreće od percepcije ispunjenosti pa do percepcije deprivacije. Ipak, vrlo jasnu osnovu za definiranje zadovoljstva životom predlažu Andrews i Withey (1976., prema Diener i sur., 1985). Zadovoljstvo životom promatraju kao sastavni dio šireg koncepta subjektivne dobrobiti (*well-being*). Taj širi koncept uključuje zadovoljstvo životom, kao kognitivnu komponentu, te pozitivne i negativne afekte, kao afektivnu komponentu konstrukta. Iako se ta dvije komponente teoretski razlikuju kao što to navode Lucas, Diener i Suh (1996) među njima

postoji i povezanost. Primjerice kada osoba donosi prosudbu o zadovoljstvu životom nerijetko se oslanja na trenutno raspoloženje kao indikator sveukupnog zadovoljstva. Također ljudi se pri procjeni često osvrću i na količinu vremena prevedenu u dobrom raspoloženju u odnosu na vrijeme provedeno u lošem. Procjene zadovoljstva životom su subjektivne procjene koje omogućuju osobi da koristi bilo koju informaciju koju smatra relevantnom za evaluaciju vlastitog života (Shin i Johnson, 1978; prema Pavot i Diener, 1993). Iako postoji slaganje o najvažnijim komponentama "dobrog života" kao što su zdravlje i uspješni odnosi, pojedine osobe pripisuju različitu težinu tim komponentama i imaju različite standarde "uspješnosti" u pojedinim domenama života. Zato je važno razumjeti globalnu procjenu nečijeg života, umjesto zadovoljstvo pojedinim aspektima kao što su posao, odnosi i zdravlje (Pavot i Diener, 1993).

S obzirom na široko zanimanje ovim konstruktom provedena su brojna istraživanja zadovoljstva životom i mnogih drugih korelata povezanih sa značajkama fizičkog i psihološkog funkcioniranja, pa je tako zadovoljstvo životom povezano sa depresijom, mentalnim zdravljem, samopoimanjem, mirnoćom, vitalnošću, osobnom kontrolom, ciljevima, moralom, općim zdravljem, samopoštovanjem, brigama, stresom, alijenacijom, socijalnom podrškom, obiteljskim funkcioniranjem, pojedinačnim funkcioniranjem, srećom, bračnim i roditeljskim zadovoljstvom, zadovoljstvom poslom, naporima i slično. Životna dob predstavlja izvor velikih kontroverzi u proučavanju zadovoljstva životom. Prema Dieneru (1984; prema Penezić, 2006) ne postoji odnos između zadovoljstva životom i dobi, dok prema Wilsonu (1967; Horley i Lavery, 1995; prema Penezić, 2006) postoji negativan odnos, prema kojem su mlađi sretniji nego stari. Međutim prema razvojnim psiholozima život predstavlja seriju promjena koje se nalaze pod utjecajem dobno određenih uloga postavljenih od kulture kojoj pojedinac pripada, od biološkoga i kognitivnoga razvoja i povijesnih događaja koji su oblikovali kontekst u kojem pojedinac živi, te je logično za pretpostaviti da dinamika procesa koji proizvode krizu pojedinoga životnog stadija je najizraženija upravo u određenim tranzicijskim razdobljima razvoja (McCrae i Costa, 1982; prema Penezić, 2006). To se može odnositi na osamljenost i otuđenost u mlađem prijelaznom razdoblju do diskrepancije između ostvarenih i planiranih ciljeva u odrasloj dobi.

Što se tiče crta osobnosti i zadovoljstva životom postavlja se pitanje može li se zadovoljstvo životom promatrati kao crta ličnosti, kao opća tendencija ka privlačenju ili odbijanju od nekih stvari. Prema Veenheovnu (1995; prema Penezić, 2006) pokazalo se da životno zadovoljstvo ne može biti promatrano kao stabilna crta ličnosti, i to iz nekoliko razloga. Prvo zadovoljstvo

životom nije stabilno tijekom vremena, a posebice ne tijekom cijeloga životnog vijeka. Drugo, zadovoljstvo životom nije neosjetljivo na promjene životnih uvjeta. Napredak ili pogoršanje uvjeta života obično je praćeno pogoršanjem ili poboljšanjem u procjeni života te kao treće zadovoljstvo nije samo i potpuno internalno određeno, nego se pokazalo da su procjene zadovoljstva pod utjecajem osobnih značajki i grupnih usmjerenja te da ovi unutarnji parametri modificiraju okolinske utjecaje prije negoli ih zasjenjuju.

Unatrag gledano većina dosadašnjih istraživanja zadovoljstva životom odnose se na starije dobne skupine. Tek u posljednje vrijeme pridaje se važnost istraživanjima među djecom i adolescentima te njima povezanim korelatima. Mjere zadovoljstva životom među adolescentima kreću se u punom rasponu od „vrlo niskog“ do „vrlo visokog“. Indikator zadovoljstva životom može pružiti važne informacije vezane za subjektivnu dobrobit pojedinca te doprinijeti promicanju zdravlja kako u teoriji tako i u praksi. Primjerice istraživanja u SAD-u provedena na adolescentima su pokazala značajnu povezanost životnog nezadovoljstva sa ponašanjima koja dovode do samoozljeđivanja, korištenja duhana, alkohola i drugi opojnih sredstava, rizičnog seksualnog ponašanja, loše slike o tijelu, slabe prehrane i fizičke neaktivnosti, međutim ta povezanost se mijenja u funkciji spola i rasne pripadnosti (Zullig i sur., 2005). Diener i Diener (1995.), navode kako bi se moglo očekivati da žene imaju nižu razinu zadovoljstva životom i samopoštovanja, možda i zato što su tradicionalno odgajane da imaju manju moć i manje sredstava u odnosu na muškarce.

Smisao života

Kao što navode Zika i Chamberlein (1992, prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006) smisao života može se definirati kao spoznaja reda, sklada i svrhe u osobnoj egzistenciji, težnja ciljevima vrijednih truda, njihovo ostvarenje i popratni osjećaj ispunjenja. Subjektivno iskustvo smislenosti života povezano je kako sa psihičkom tako i fizičkom dobrobiti i zdravljem. Suprotno tome osjećaj besmislenosti života povezan je s različitim problemima i bolestima.

Među rijetkim psiholozima teoretičarima koji su se odlučili baviti konceptom smisla čovjekova postojanja su Viktor Frankl, Abraham Maslow i Irvin Yalom. Abraham Maslow, smatra da smisao nije izvan osobe kao nešto što egzistira nevezano uz nju, već on postoji unutar svake osobe. Prema njegovoj poznatoj teoriji ličnosti, samoaktualizacija je najviši cilj koji pokreće čovjeka i kojemu čovjek prirodno teži. Irvin Yalom govori da se smisao u životu može postići na mnogo načina, npr. putem kreativnosti, ili pak hedonizma, te da je većina

svjesna da sami stvaraju svoj smisao, što može dovesti do osjećaja izgubljenosti i straha od smrti i ništavila, kao i do pretjeranog osjećaja odgovornosti (Vučinić, 2003).

Prema Franklu težnja za smislom je primarni motivacijski pokretač ljudskog ponašanja (Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006). Frankl naglašava načine na koje visoka razina sustava vjerovanja može omogućiti ljudima da izdrže životne nedaće (Damon i sur., 2003). Frankl smatra da za svakoga, u svakoj situaciji, postoji objektivni smisao koji međutim, ne ovisi o pojedincu, već postoji izvan njega. Pojedinaac ga kroz život otkriva, više ili manje uspješno, što ovisi o njegovim karakteristikama (Frankl, 1997). To otkrivanje pojedinac može ostvariti putem tri tehnike: posvećivanje kroz kreativno stvaralaštvo i rad (npr. akademsko postignuće, posao), iskustvene vrijednosti (dobrota, ljubav i ljepota), te zauzimanjem pozitivnih stavova prema neizbježnim negativnim uvjetima (npr. otkaz na poslu doživjeti kao znak da se potraži i nađe bolji posao). S obzirom na to da sama okolina često može biti uskraćujuća u smislu pružanja mogućnosti koje dovode do ostvarenja smisla bitno je kako se sam pojedinac postavlja prema tome odnosno kako ih interpretira. Često osobno neispunjenje odnosno nedostatak smisla u svakodnevnim zahtjevima prema Franklu dovodi do takozvanog stanja egzistencijalnog vakuuma ili osjećaja besmisla što podrazumijeva stanje dosade i apatije. Takvo stanje može dovesti do negativnih kliničkih stanja, depresije, pa čak i suicida, pa je stoga osmišljen život, prema Franklu, preduvjet za psihičko, ali i fizičko zdravlje pojedinca (Vučinić, 2003).

Do nedavno, osobni smisao i svrha u životu češće je bila promatrana kao sredstvo prilagodbe na opasne uvjete umjesto kao motivacija i poticaj višim ciljevima i odrastanju. Od Eriksona do Loevingera, adolescencija je obilježena kao razdoblje u životnom vijeku kada pojedinac po prvi put počinje pridavati pažnju sustavima vjerovanja koji uključuju smisao postojanja. To je razdoblje tzv. krize identiteta u kojem pojedinac nastoji pronaći sebe, izgraditi identitet pri čemu osjećaj smislenosti života može imati značajnu ulogu. Prema Wongu (1998; prema Rathi i Rastogi, 2007) smisao u životu adolescenata može biti središnja točka za uspješnu tranziciju u odraslu dob a njegovi izvori mogu biti školski uspjeh, odnosi, religija, samoprihvatanje, intimnost i pravedno postupanje. Međutim to se ne događa uvijek. Neke osobe nikada ne pronađu nešto više u što vjeruju a što je mimo ili izvan okvira samoodržanja ili samonapredovanja. Rezultati istraživanja u različitim kulturama empirijski su potvrdili važnost koncepta smisla života i njegovu povezanost s depresivnosti, sklonosti suicidu i zlouporabi sredstava ovisnosti, u svim dobnim skupinama, a posebno u adolescenciji. Klinička opažanja Eriksona i njegovih sljedbenika pokazuju da, kada mladi ljudi ne pronađu

ništa čemu će se posvetit u svom odrastanju, za njih postaje sve teže steći motivacijski sustav vjerovanja kasnije u životu (Eriksona, 1968; Marcia, 1980; prema Damon i sur., 2003). Rezultat toga je osjećaj "besciljnog", koji može dovesti do osobne, kao i socijalne patologije.

Istraživanja su pokazala da osobni učinci besmislenosti mogu uključivati zaokupljenost sobom, depresiju, ovisnosti, i razne psiho-somatske bolesti te socijalne efekte u obliku devijantnog i destruktivno ponašanje, nedostatka produktivnosti, i nemogućnosti održavanja stabilnih međuljudskih odnosa (Damon, 1995; prema Damon i sur. 2003). S druge strane osjećaj smislenosti života, kod mladih dovodi do mnogih željenih ishoda, kao što su prosocijalno ponašanje, moralne obveze, postignuća, i visoko samopoštovanje. Većina psihologa se slaže da konstrukt smisla života s obzirom na pozitivne i negativne utjecaje na mentalno zdravlje je vrlo relevantan u psihologiji međutim istraživanja koja se time bave su vrlo rijetka.

S obzirom da je optimizam/pesimizam, subjektivno iskustvo smislenosti života, pa tako i zadovoljstvo životom povezano sa psihičkom i tjelesnom dobrobiti, kod mladih ono može predstavljati važnu ulogu u uspješnoj tranziciji u odraslu dob. Školovanje i školsko postignuće pri tome čine veliki udio u životu adolescenata. S obzirom da su dosadašnja istraživanja u ovom području rijetka a ona koja su provedena pokazuju nesukladne rezultate, u ovom istraživanju nastojalo se ispitati razlike u optimizmu/pesimizmu, zadovoljstvu životom i smislu života kod učenika različitog školskog uspjeha.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja:

Provjeriti postoje li razlike u optimizmu, pesimizmu, smislu života i zadovoljstva životom kod adolescenata različitog školskog uspjeha i spola.

Problem:

1. Utvrditi postoje li razlike u optimizmu i pesimizmu s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju
2. Utvrditi postoje li razlike u zadovoljstvu životom s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju
3. Utvrditi postoje li razlike u smislu života s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju

Hipoteze:

S obzirom na dosadašnja istraživanja očekuje se da će postojati razlike:

1. U razini optimizma i pesimizma s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju:
 - a) uspješniji učenici će biti više optimistični i manje pesimistični nego manje uspješni učenici
 - b) mladići će biti više optimistični i manje pesimistični nego djevojke.
2. U razini zadovoljstva životom s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju:
 - a) uspješniji učenici će biti zadovoljniji životom nego manje uspješni učenici
 - b) mladići će biti zadovoljniji životom nego djevojke.
3. S obzirom da u literaturi ne postoje istraživanja koja su se bavila smislom života i školskim uspjehom kod djece, u ovom radu će se prvi puta ispitati postoji li razlika u smislu života kod učenika različitog školskog uspjeha i spola. Na temelju istraživanja koja su pokazala da postoji pozitivna povezanost smisla života s njemu bliskim konstruktima (subjektivna dobrobiti, zadovoljstvo životom i sl.) očekivano je da će postojati razlike u razini smisla života s obzirom na spol, školski uspjeh i njihovu interakciju:
 - a) uspješniji učenici će procjenjivat život smislenijim nego manje uspješni učenici
 - b) mladići će procjenjivat život smislenijim nego djevojke.

Metodologija

Sudionici:

U istraživanju je sudjelovalo 200 učenika (121 djevojčica i 79 dječaka) drugih i trećih razreda opće gimnazije. Raspon dobi se kretao od 15 do 17 godina ($M=16.71$; $SD=0.88$).

Instrumentarij:

U istraživanju su korištene: Skala smisla života (Crumbauch i Maholick, 1964; prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006), Skala zadovoljstva životom (Penezić, 2002), Skala optimizma-pesimizm (Chang, 2002; prema Penezić, 2002), te Upitnik o školskim ocjenama koji su

učenici ispunili svojim ocjenama iz predmeta hrvatski, matematika i biologija na kraju prethodne školske godine.

Skala optimizma-pesimizma (O-P skala) (Chang, 2002; prema Penezić, 2002) nastala je kao rezultat adaptacija i provjera tvrdnji iz LOT (Life Orientation Test, Scheirer i Carver, 1985; prema Penezić 2002) i OPS (Optimism-Pessimism Scale, Dember i sur. 1989; prema Penezić 2002). Skala dispozicijskog optimizma i pesimizma ima 14 čestica, 6 čestica sadrži ljestvica *optimizam*, dok ljestvica *pesimizam* sadrži 8 čestica. U ovom istraživanju primijenjen je hrvatski prijevod upitnika koji je adaptirao Penezić (2002). Ispitanik na skali Likertova tipa od pet stupnjeva procjenjuje u kojoj se mjeri svaka tvrdnja odnosi na njega (1=uopće se ne odnosi na mene do 5=u potpunosti se odnosi na mene). Prema istraživanju Penezić (1999; prema Penezić 2006) skale su pokazale zadovoljavajuće visoke koeficijente pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije, Cronbach alpha koeficijent za optimizam iznosi 0.77 i pesimizam 0.83. Ukupan rezultat se formira kao linearna kombinacija rezultata u svakoj pojedinoj čestici i to posebno za optimizam i posebno za pesimizam. Maksimalni rezultat na subskali pesimizma iznosi 40, a na subskali optimizma 30.

Skala zadovoljstva životom (SZŽ) (Penezić, 2002), se sastoji od 20 čestica. 17 se odnosi na procjene globalnog zadovoljstva dok se 3 čestice služe za procjenu situacijskog zadovoljstva. Skala je nastala uključivanjem skale zadovoljstva životom (*Satisfaction with Life Scale*, Larsen i sur., 1985; prema Penezić, 2002) sastavljene od 5 čestica, skale općeg zadovoljstva (Bezinović, 1988; prema Penezić, 2002) sastavljene od 7 čestica, 5 čestica iz skale pozitivnih stavova prema životu (*Positive Attitudes Toward Life* Grob, 1995; prema Penezić, 2002) te 3 čestice iz skale uživanja u životu za procjenu situacijskog zadovoljstva (*Joy in Life Scale* Grob, 1995; prema Penezić, 2002). Ispitanici odgovaraju zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali Likertova tipa s pet stupnjeva u kojoj mjeri se slažu ili ne slažu s tvrdnjom (od 1 = uopće se ne slažem, do 5 = u potpunosti se slažem). U ranijim istraživanjima skala je pokazala jednofaktorsku strukturu s iznimno visokom pouzdanošću Cronbach alfa iznosio je 0.93. Ukupan rezultat se oblikuje kao linearna kombinacija procjena. Viši rezultat označava i više zadovoljstvo životom, a rezultati se kreću u rasponu od 20 do 100.

Skala smisla života (SSŽ) (Crumbaugh i Maholick, 1964; prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006) predstavlja adaptirani oblik PIL skale (Purpose of Life Test) autora Crumbaugh i Maholick (1964; prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006). Sastoji se od 23 tvrdnje koje ispituju emocionalni aspekt smisla tj. kvalitetu egzistencije i kognitivni aspekt tj. svrhu egzistencije. Ispitanici na skali od 5 stupnjeva procjenjuju u kojoj mjeri se sadržaji navedeni u tvrdnjama odnose na njih

(od 1=uopće se ne odnosi na mene do 5= u potpunosti se odnosi na mene). Primjenom i analizom rezultata dobivenih skalom SSŽ utvrđena su dobra psihometrijska svojstva a unutrašnja pouzdanost tipa Cronbach alfa iznosi 0.892. Ukupan rezultat se računa kao zbroj procjena na svim česticama. Veći rezultat upućuje na veću smislenost i osjećaj svrhovitosti života. Raspon rezultat se kreće od 23 do 115.

Postupak:

Istraživanje je bilo provedeno grupno za vrijeme sata razrednika. Prije početka ispitanicima je rečeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Također im je objašnjeno da će istraživanje biti anonimno i da će se podaci koristiti samo u istraživačke svrhe. Od ukupno 210 djece prvih i drugih razreda u istraživanju je sudjelovalo 198. Dio je svojevrijedno odustao. Istraživanje je provodila studentica psihologije uz prisutnost razrednik za vrijeme sata. Ispitanicima su prije istraživanja podjeljene pismene suglasnosti kojima pristaju na sudjelovanje. Potom su im dodjeljeni upitnici O-P skala (Penezić, 2002), SSŽ (Crumbauch i Maholick 1964; prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006), SZŽ (Penezić, 2002). Ispunjavanje upitnika nije bilo vremenski ograničeno te je u prosjeku trajalo 25 minuta. Zadatak ispitanika je bio da nakon što pročitaju svaku tvrdnju zaokruže odgovarajući broj s desne strane ispod odgovora koji su odabrali. Podaci o školskom uspjehu ispitanika dobiveni su Upitnikom o školskim ocjenama u kojem su trebali upisati ocjene iz hrvatskog, matematike i biologije na kraju prethodne godine. Na osnovu tih podataka izračunat je prosjek školskih ocjena.

Rezultati

U statističku obradu rezultata uzeti su samo oni upitnici koji su bili pravilno ispunjeni (upitnici u kojima učenici nisu davali besmislene odgovore, primjerice zaokruživanje samo jedne vrijednosti na skali ili nisu izostavili odgovore na veći broj tvrdnji), tako da su u obradu uključeni rezultati od 190 učenika (113 djevojaka i 77 mladića). Na osnovu podataka iz upitnika o školskom uspjehu uzete su ocjene iz hrvatskog, matematike i biologije na kraju prethodne školske godine. Školski uspjeh u ovom istraživanju predstavlja prosječnu ocjenu dobivenu djeljjenjem sume ovih pokazatelja sa tri. Distribucija školskog uspjeha je pozitivno asimetrična. Osnovni statistički parametri pokazuju da većina učenika u ovom uzorku ima prosječan uspjeh dobar ($M=3.39$) uz standardno odstupanje 0.881. S obzirom na to da se

ovim radom nastoje istražiti razlike između uspješnih i neuspješnih, umjesto uzimanja samo ekstremnih skupina (primjerice ocjene dovoljan i odličan, što bi izuzelo veliki broj rezultata), odlučena je kategorizacija ocjena kao što je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1
Frekvencija i postoci za pojedinu kategoriju školskog uspjeha
Školski uspjeh

	dovoljan/dobar	vrlo dobar/odličan	ukupno
Frekvencija	113	77	190
Postotak	59,5%	40,5 %	100 %

Prvu skupinu čine učenici čiji prosjek odgovara ocjeni dovoljan i dobar, a drugu skupinu čine učenici čiji prosjek odgovara ocjeni vrlo dobar i odličan.

Idući korak u analizi podataka bila je provjera razlika u optimizmu i pesimizmu s obzirom na spol i školski uspjeh. Kako bi se provjerilo postoje li razlike u razini optimizma i pesimizma korištena je dvosmjerna analiza varijance. Sljedeće (Tablica 2) su prikazani osnovni statistički pokazatelji na razini subgrupa i ukupnog rezultata na O-P skali, te distribucije rezultata na skali pesimizma i optimizma (Slika 1 i Slika 2).

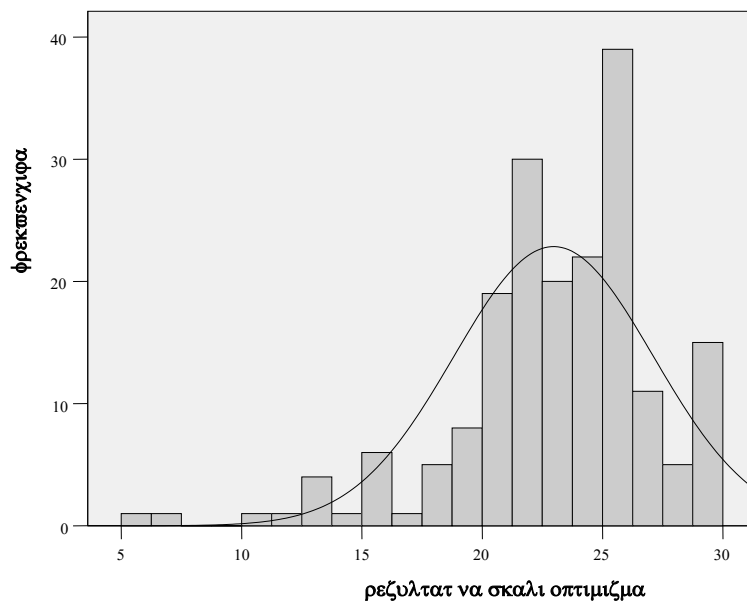
Tablica 2
Osnovni statistički pokazatelji na razini subskala i ukupnog rezultata dobiveni na O-P skali (N=190)

Spol		Školski uspjeh					
		dovoljan/dobar		vrlo dobar/odličan		ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
optimizam	m	22.69	4.064	23.06	4.367	23.06	4.165
	ž	22.71	4.021	23.07	4.285	22.09	4.151
pesimizam	m	21.25	5.873	15.44	6.175	20.04	6.355
	ž	20.90	6.421	19.08	7.214	19.92	6.891

Legenda: M- aritmetička sredina; SD- standardna devijacija

Slika 1

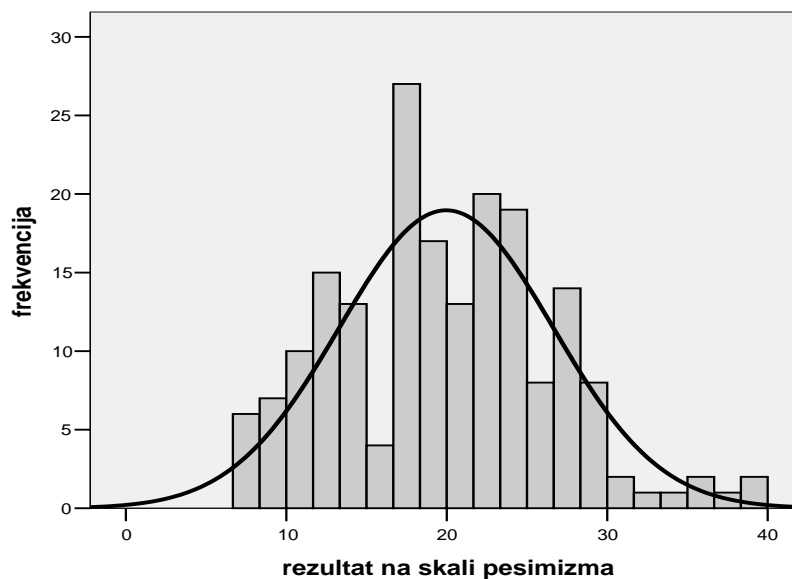
Distribucija rezultata dobivenih primjenom O-P skale za subskalu optimizma

Distribucija ukupnih rezultata dobivenih primjenom O-P skale za subskalu optimizma je negativno asimetrična, što znači da je veći broj ispitanika u ovom uzorku optimističniji. Odstupanje od normalne raspodjele potvrđeno je i Kolmogorov-Smirnovim testom.

Slika 2

Distribucija rezultata dobivenih primjenom O-P skale za subskalu pesimizma

Distribucija rezultata na subskali pesimizma ne odstupa od normalne raspodjele što znači da veći broj ispitanika postiže prosječne rezultate. S obzirom na asimetričnosti distribucija u

istom smjeru, podjednake varijance u svim grupama ispitanika i potrebe nacrtu istraživanja odlučeno je korištenje parametrijskih postupaka tj. složene analize varijance.

Tablica 3
Rezultati dvosmjerne analize varijance na subskali optimizma

	F-omjer	df	p
Školski uspjeh	2.378	1	0.125
Spol	1.010	1	0.316
Interakcija	1.077	1	0.301

Legenda: df- stupnjevi slobode; p- razina značajnosti

Dvosmjerna analiza varijance provedena na ukupnom rezultatu optimizma pokazala je da nema značajne razlike u optimizmu između učenika sa ocjenom dovoljan/dobar i vrlo dobar/odličan. Razlika se nije pokazala značajnom ni između mladića i djevojaka. Isti postupak analize podataka napravljen je i za ukupan rezultat za subskalu pesimizma na O-P skali što je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 4
Rezultati dvosmjerne analize varijance na subskali pesimizma

	F-omjer	df	p
Školski uspjeh	12.021	1	0.001**
Spol	2.252	1	0.135
Interakcija	3.281	1	0.072

Legenda: df- stupnjevi slobode; p- razina značajnosti; **p<.01

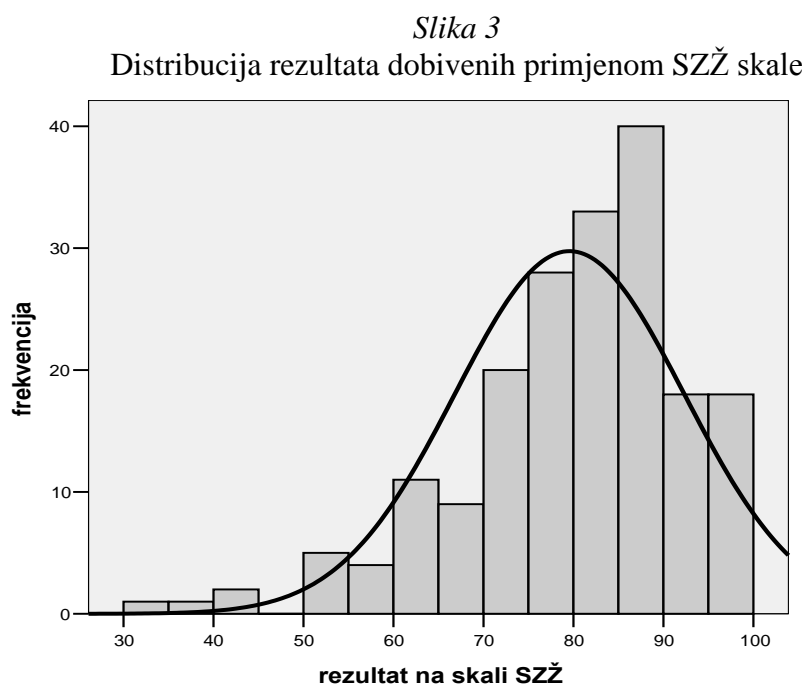
Kao što možemo vidjeti na temelju rezultata u Tablici 4, dobivena razlika u razini pesimizma se pokazala značajnom s obzirom na različiti školski uspjeh ($F = 12.021$; $df = 1$; $p < .01$) dok se s obzirom na spol, razlika između mladića i djevojaka u razini pesimizma nije pokazala značajnom. Značajnim se nije pokazala ni interakcija. Prema dobivenim rezultatima (Tablice 2 i 4) može se vidjeti da učenici sa ocjenom dovoljan/dobar pokazuju veću razinu pesimizma od učenika sa ocjenom vrlo dobar/odličan.

Sljedeći korak u analizi podataka bila je provjera razlika u smislu života i zadovoljstvu životom s obzirom na spol i školski uspjeh. Isti postupak analize podataka napravljen je i za ukupan rezultat na SSŽ (Tablica 6) te SZŽ (Tablica 8). Osnovni statistički pokazatelji na razini subgrupa i ukupnog rezultata su prikazani u sljedećoj tablici.

Tablica 5
Osnovni statistički pokazatelji na razini subgrupa i ukupnog rezultata dobiveni na SZŽ
(N=190)

	Spol	Školski uspjeh					
		dovoljan/dobar		vrlo dobar/odličan		ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Zadovoljstvo životom	m	77.01	12.513	85.56	11.171	78.78	12.667
	ž	79.88	13.287	80.30	12.504	80.11	12.813

Legenda: M- aritmetička sredina; SD- standardna devijacija

Distribucija rezultata dobivena primjenom skale zadovoljstva životom je negativno asimetrična što znači da veći broj ispitanika pokazuje veće zadovoljstvo životom. Odstupanje od normalne distribucije potvrđeno je i Kolmogorov-Smirnov testom. U sljedećoj tablici prikazani su rezultati dvosmjerne analize varijance za SZŽ.

Tablica 6
Rezultati dvosmjerne analize varijance na SZŽ

	F-omjer	df	p
Školski uspjeh	4.411	1	0.037*
Spol	0.311	1	0.578
Interakcija	3.640	1	0.058

Legenda: df- stupnjevi slobode; p- razina značajnosti; *p<.05

Prema dobivenim rezultatima razlike u razini zadovoljstva životom su se pokazale značajnim samo kod učenika različitog školskog uspjeha ($F=4.411$; $df=1$; $p<0.05$), dok se razlike u zadovoljstvu životom s obzirom na spol nisu pokazale značajne. Značajnim se nije pokazala ni interakcija. To znači da učenici sa školskim uspjehom vrlo dobar/odličan pokazuju veće zadovoljstvo životom od učenika sa školskim uspjehom dovoljan/dobar, dok se razlika između mladića i djevojaka nije pokazala značajnom. Naposljetku, provedena je i analiza podataka dobivenih na Skali smisla života. Osnovni statistički pokazatelji prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 7

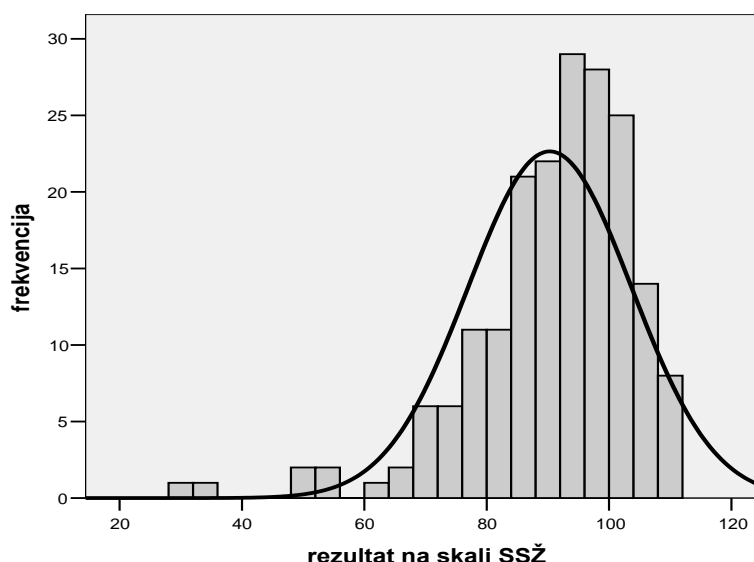
Osnovni statistički pokazatelji na razini subgrupa i ukupnog rezultata dobiveni na SSŽ (N=190)

	Spol	Školski uspjeh					
		dovoljan/dobar		vrlo dobar/odličan		ukupno	
		M	SD	M	SD	M	SD
Smisao života	m	86.41	15.224	96.88	9.584	88.58	14.811
	ž	91.00	13.321	91.92	11.355	91.50	12.251

Legenda: M- aritmetička sredina; SD- standardna devijacija

Slika 4

Distribucija rezultata dobivenih primjenom SSŽ skale

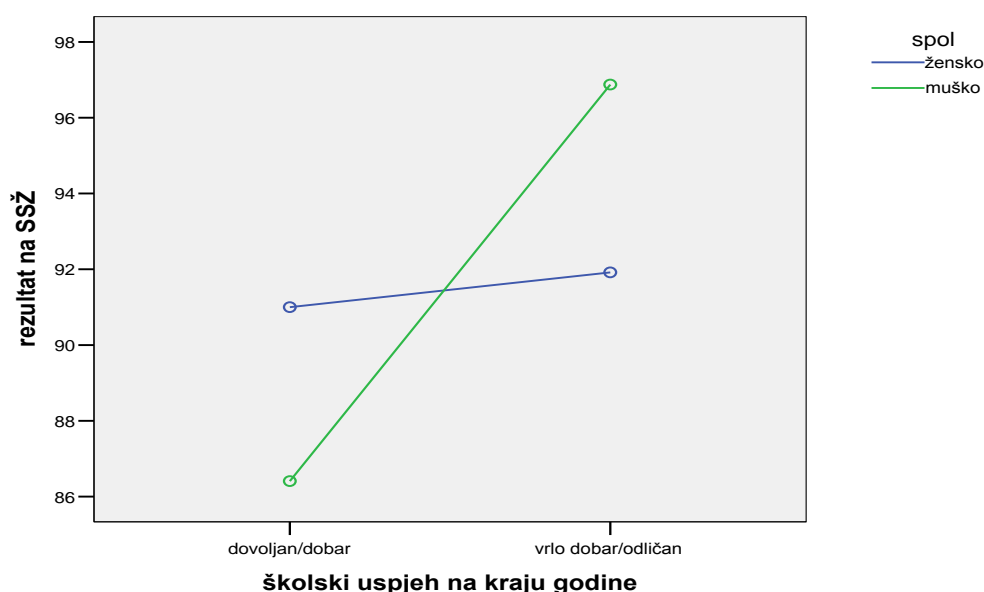
Distribucija rezultata dobivena primjenom Skale smisla života je negativno asimetrična, te odstupa od normalne, što je potvrđeno Kolmogorov-Smirnov testom. Znači da veći dio ispitanika u uzorku svoj život smatra smislenijim. U sljedećoj tablici prikazani su rezultati složene analize varijance za SSŽ.

Tablica 8
Rezultati dvosmjerne analize varijance na SSŽ

	F-omjer	df	p
Školski uspjeh	6.562	1	0.011*
Spol	0.007	1	0.934
Interakcija	4.616	1	0.033*

Legenda: df- stupnjevi slobode; p- razina značajnosti; *p<.05

Dvosmjerna analiza varijance provedena na ukupnom rezultatu pokazala je da postoji interakcija školskog uspjeha i spola ($F=4.616$; $df=1$; $p<0.05$) dok se školski uspjeh ($F=6.562$; $df=1$; $p<0.05$) i spol ($F=0.007$; $df=1$; $p<0.05$), nisu pokazali značajnim. Rezultati pokazuju da učenici sa ocjenom vrlo dobar/odličan svoj život procjenjuju smislenijim i svrhovitijim od učenika sa ocjenom dovoljan/dobar. Slika 5. prikazuje razlike u ukupnom rezultatu na SSŽ ispitanika različitog školskog uspjeha i spola.

Slika 5. Razlike u ukupnom rezultatu na SSŽ ispitanika različitog školskog uspjeha i spola

Iz prikaza možemo vidjeti kako djevojke sa ocjenom dovoljan/dobar postižu veće rezultate na SSŽ u odnosu na mladiće s istom ocjenom, što bi značilo da djevojke sa ocjenom dovoljan/dobar procjenjuju svoj život smislenijim nego mladići s ocjenom dovoljan/dobar. Mladići sa ocjenom vrlo dobar/odličan postižu veće rezultate u odnosu na djevojke sa istom ocjenom tj. procjenjuju svoj život smislenijim i svrhovitijim nego djevojke s ocjenom vrlo dobar/odličan. Znači, da ne postižu uvijek djevojke veće rezultate na SSŽ nego ako se uzmu u obzir i ocjene veće rezultate postižu mladići - u slučaju ocjene vrlo dobar/odličan. Djevojke i

mladići sa ocjenom vrlo dobar/odličan postižu veće rezultate na SSŽ u odnosu na one sa ocjenom dovoljan/dobar.

S obzirom da se u literaturi često navodi međusobna povezanost ovih varijabli i njima bližih konstrukata, tako nas je u ovom istraživanju zanimala međusobna povezanost optimizma, pesimizma, smisla života te zadovoljstva životom. U sljedećoj tablici su prikazani koeficijenti korelacije između varijabli, optimizma, pesimizma, smisla života, zadovoljstva životom i školskog uspjeha.

Tablica 9

Koeficijenti korelacija između optimizma, pesimizma, smisla života, zadovoljstva životom i školskog uspjeha

	optimizam	pesimizam	smisao života	zadovoljstvo životom	školski uspjeh
optimizam	1	- 0.631**	0.726**	0.751**	0.079
pesimizam		1	- 0.598**	- 0.647**	- 0,204**
smisao života			1	0.817**	0.163*
zadovoljstvo životom				1	0.118
školski uspjeh					1

* $P < 0,05$ ** $P < 0,01$

Da bi se odredila povezanost između školskog uspjeha, optimizma, pesimizma, smisla života, zadovoljstva životom te školskog uspjeha, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između navedenih varijabli. Iz Tablice 11. se može vidjeti da su gotovo sve povezanosti statistički značajne na razini od 5%. Kao što je i očekivano prema nekim istraživanjima, (Chang, 1994) između optimizma i pesimizma postoji negativna povezanost ($r = -0.631$; $p < 0.01$). Nadalje, optimizam je pozitivno povezan sa varijablama smisao ($r = 0.726$; $p < 0,01$) i zadovoljstvo životom ($r = 0.751$; $p < 0.01$), dok je između pesimizma i spomenutih varijabli dobivena negativna korelacija. Što se tiče školskog uspjeha i pesimizma dobivena je negativna korelacija ($r = -0.598$; $p < 0,01$), dok kod optimizma i školskog uspjeha nije utvrđena statistički značajna korelacija. Naposljetku, smisao života je pozitivno povezan sa zadovoljstvom životom ($r = 0.726$; $p < 0.01$) i sa školskim uspjehom ($r = 0.163$; $p < 0.05$).

Rasprava

Cilj istraživanja bio je provjeriti postoje li razlike u razini optimizma i pesimizma, smisla i zadovoljstva životom kod adolescenata s obzirom na školski uspjeh i spol. U prvoj hipotezi pretpostavljeno je da će postojati razlike u optimizmu i pesimizmu s obzirom na školski uspjeh i spol odnosno da će uspješni učenici biti više optimistični i manje pesimistični u odnosu na neuspješke, te da će djevojke biti manje optimistične i više pesimistične u odnosu na mladiće. Ako pogledamo rezultate dvosmjerne analize varijance za optimizam (Tablica 3) možemo vidjeti da se značajnim nisu pokazale razlike ni s obzirom na školski uspjeh niti s obzirom na spol, ali ni njihovu interakcije. Uspješni učenici u odnosu na neuspješke nisu se značajno razlikovali u razini optimizma, te se ta razlika nije pokazala značajnom ni između djevojkama i mladića. Dobivene rezultate potvrđuju i neka prijašnja istraživanja. Aspinwall i Taylor (1992; prema Siddique i sur., 2006) su u svom istraživanju dobili da je optimizam prediktor prilagodbe ali ne i školskog uspjeha, slične rezultate su dobili Boman i Yates (2001). Prije svega treba uzeti u obzir podlogu prikupljenih podataka u ovom istraživanju koja se kao i u većini sličnih istraživanja oslanja uglavnom na različite mjere samoizvještaja u kojima se od ispitanika traže da označe svoj odgovor na skali procjene. Kvaliteta ovako prikupljenih podataka ovisi o ispitanikovo volji da izvijesti o svojim unutrašnjim stanjima, kao i o njegovoj sposobnosti da ta stanja adekvatno izrazi. Postoje empirijski nalazi koji upućuju na osjetljivost mjera samoizvještaja na formulaciju pitanja, socijalnu poželjnost odgovora i kontekst ispitivanja, a osim toga kritizira se i pretjerano oslanjanje istraživača na sposobnost introspekcije kod ispitanika (Žeželj, Lazarević i Pavlović, 2010). Nadalje, dobiveni rezultati mogu se objasniti postojanjem tzv. nerealističnog optimizma. Prema Seligmanu (1990) nedostatak ulaganja truda u ostvarenje ciljeva je značajka nerealnog optimizma. Takve osobe imaju snažne pretpostavke o uspjehu a da pri tome ne poduzimaju odgovarajuće mjere kako bi uspješno ostvarile željeni cilj (u ovom istraživanju bolji školski uspjeh). Uloga drugih faktora poput: problema u obitelji, problemi s partnerom, vršnjacima te fizičko i psihičko stanje moglo je indirektno utjecati na dobivene rezultate. Drugim riječima neposredne stresne situacije doživljene od strane pojedinca mogle su imati učinka na razinu optimizma. S druge strane isti faktori mogli su imati učinka i na lošiji školski uspjeh. Primjerice kod učenika koji inače postižu dobre ocjene navedeni faktori mogu dovesti do težeg ispunjavanja školskih obveza što će na kraju rezultirati lošijim školskim postignućem. Prema Eccles i sur., (1993; Brdar i Bakarčić, 2006) interes za školu i želja za ostvarenjem boljeg uspjeha smanjuju se u funkciji dobi. S obzirom da se u ovom istraživanju radi o

učenicima drugih i trećih razreda bez obzira na razinu optimizma njihov interes za uspjeh se u funkciji dobi mogao promijeniti.

Kao što možemo vidjeti na temelju rezultata u Tablici 4, razlika u razini pesimizma se pokazala značajnom s obzirom na različiti školski uspjeh dok se s obzirom na spol, razlika između mladića i djevojaka u razini pesimizma nije pokazala značajnom. Značajnim se nije pokazala ni interakcija. Učenici sa ocjenama dovoljan/dobar pokazuju značajno višu razinu pesimizma od učenika sa ocjenom vrlo dobar/odličan. Jedno od objašnjenja dobivenih rezultata možda se temelji na činjenici da su pesimističnija djeca sklonija depresivnosti (McClauley i sur., 1988; Gladstone i Kaslow, 1995; Joiner i Wagner, 1995; prema Rijavec 2006), a depresivnost je negativno povezana sa školskim uspjehom. Iako između depresivne i nedeprativne djeca nema razlike u postignuću na testovima općih intelektualnih sposobnosti, depresivna djeca dosljedno pokazuju slabiji školski uspjeh i imaju različite poteškoće u učenju. Prijašnja istraživanja adolescenata su također pokazala da su optimisti psihološki i fiziološki gledano bolje prilagođeni. Jedno od mogućih objašnjenja leži u različitim strategijama suočavanja (Huan i sur., 2006). Optimisti su skloniji koristiti suočavanje usmjereno na problem koje se odnosi na aktivne, problemu približavajuće strategije koje imaju za cilj rješavanje problema i direktno smanjenje nivoa stresa. Nasuprot tome pesimisti su skloniji korištenju suočavanja usmjereno na emocije koje se odnosi na pasivne, izbjegavajuće strategije usmjerene na kontrolu emocija poput distrakcije, maštanja, socijalnog povlačenja i sl. (Vulić-Prtorić, 1997). Prema Carver i Scheier (1985) pesimisti se teže prilagođavaju i suočavaju sa stresom vezanim uz školsko postignuće. Kod takvih učenika koji ne očekuju pozitivne ishode budućih događaja smanjuje se i angažman u ispunjavanju i ostvarenju ciljeva. Više sumnjaju u svoje sposobnosti te imaju manja očekivanja. Školski uspjeh za njih je mjera sposobnosti pa u situaciji neuspjeha ili negativne povratne informacije gube samopoštovanje i motivaciju, suočavaju se negiranjem i dezangažmanom te osjećaju bespomoćnost naročito u situacijama kada procjenjuju da nisu kompetentni (Ames i Archer, 1988; prema Brdar i Bakarčić 2006). Takav pogled udaljava ih od cilja i čini ranjivijima na stres. Kako napominju Carver i Scheier (1985) ukoliko pojedinac ne može ukloniti i/ili smanjiti stres spreman je odustati od ciljeva koji predstavljaju njihov izvor.

S obzirom na spol prema nekim istraživanjima dobiveno je da su dječaci općenito pesimističniji od djevojčica (Nolen-Hoeksema i sur., 1992; Yates, 1998a, 1998b, 2000; prema Rijavec, 2006), no u kasnoj adolescenciji djevojčice postaju pesimističnije (Nolen-Hoeksema i Girgus, 1995; prema Rijavec, 2006). Prema hipotezi o socijalnoj ranjivosti za djevojke je

utvrđeno da su općenito više socijalno orijentirane, ovisnije o pozitivnim socijalnim odnosima i osjetljivije na gubitke prijateljstava. To bi moglo značiti da je i njihova socijalna ranjivost za javljanje depresivnih simptoma veća. Prema hipotezi o depresivnom kognitivnom stilu pretpostavlja se da je upravo takav kognitivni stil mnogo izraženiji kod djevojaka nego kod dječaka zbog čega je bilo očekivano u ovom istraživanju da će djevojke biti manje optimistične te više pesimistične (Smiley i Dweck, 1994; prema Vulić-Prtorić, 2004). Međutim dobiveni rezultati su pokazali da između djevojaka i mladića nema razlike u optimizmu i pesimizmu. Slične rezultate dobili su Fischer i Leitenberg (1986; prema Boman i Yates, 2001) prema kojima postoji podjednaka razina optimizma i pesimizma kod mladića i djevojaka u različitim razredima srednjoškolskog obrazovanja.

Što se tiče korelacija (Tablica 9) između optimizma i pesimizma dobivena je negativna povezanost. Slično tome, prethodna istraživanja su pokazala da postoji veći stupanj neovisnosti ovih konstrukata kod starijih ispitanika nego kod mladih (npr. $r = -.54$; Marshall i sur., 1992; prema Patton i sur., 2002). U podlozi visoke negativne povezanosti dobivene u ovom istraživanju može biti kognitivni razvoj kod mladih koji su češće skloni realnost promatrati dvojno (crno-bijelo).

Sljedećom hipotezom je pretpostavljeno da će postojati razlika u razini zadovoljstva životom s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju. Očekivano je da će uspješniji učenici biti zadovoljniji životom od manje uspješnih, te s obzirom na spol, da će djevojčice biti manje zadovoljne životom u odnosu na dječake. Provedena analiza varijance (Tablica 5) pokazala je da postoje razlike u zadovoljstvu životom s obzirom na školski uspjeh, dok se s obzirom na spol razlike se nisu pokazale značajnima. Značajnom se nije pokazala ni interakcija. Dobivene razlike s obzirom na školski uspjeh su očekivane. Kao što je navedeno u literaturi globalno zadovoljstvo životom mladih, određeno je zadovoljstvom u pojedinim domenama (Lounsbury i sur., 2005), pa tako školski uspjeh kod adolescenata predstavlja sastavni dio globalnije slike o zadovoljstvu životom.

Međutim, osim interesa za školsko postignuće koje (već spomenuto) se smanjuje u funkciji dobi, na ukupno zadovoljstvo životom kod mladih utječe i zadovoljstvo socijalnim okruženjem, procjena zdravlja, stresnosti i sl. Prema Penezić (2006) subjektivna procjena stresnosti protekle godine pokazuje negativnu povezanost sa životnim zadovoljstvom. S obzirom da se u ovom istraživanju radi o učenicima drugih i trećih razreda srednje škole za pojedince je prelazak iz osnovnoškolskog obrazovanja u novu kako radnu tako i socijalnu

okolinu mogao imati utjecati na njihovu lošiju prilagodbu, slabiji školski uspjeh te zadovoljstvo životom.

Općenito gledajući dobiveni rezultati na SZŽ za obje grupe (dovoljan/dobar i vrlo dobar/odličan) pokazuju veće zadovoljstvo životom. Prema Penezić (2006) u ranoj adolescentskoj dobi lagodan život kod roditelja bez brige o financijskoj i materijalnoj sigurnosti može doprinosti većem zadovoljstvu. Nadalje kod adolescenata i mladih važnu ulogu u procjeni općeg zadovoljstva životom uključuje brojne druge facete. Od subjektive procjene zdravlja, procjene stresnosti protekle godine do školskog uspjeha. Mlađi ispitanici se vjerojatno percipiraju kao najzdraviji i stoga svoje zdravlje procjenjuju kao izrazito dobro, a što se odražava i na visoko zadovoljstvo životom. Ono što je još moglo utjecati na dobivene rezultate koji ukazuju na veće zadovoljstvo je nemogućnost potpuno anonimnog ispunjavanja upitnika što je moglo utjecati na davanje socijalno poželjnih odgovora.

Iako se u dosadašnjim istraživanjima pokazalo da se spol ispitanika često promatra kao varijabla koja može utjecati na zadovoljstvo životom, u ovom istraživanju nije dobivena statistički značajna razlika između mladića i djevojaka. Moguće je da bi se u procjenama po različitim facetama zadovoljstva životom pokazale određene razlike, prije nego u općem zadovoljstvu. Naime, rezultati Michalosa (1985, prema Penezić, 2006) pokazuju da se procjene zadovoljstva životom nalaze pod utjecajem nekih sociokulturalnih prije nego kognitivno-čuvstvenih struktura, a koje uvjetuju javljanje razlika između muškaraca i žena. Ipak, Diener i Diener (1995) u svom istraživanju nisu utvrdili razlike između mladića i djevojaka ni unutar različitih faceta zadovoljstva životom te ni u općem zadovoljstvu životom. Objašnjenje za to može biti uzorak korišten u istraživanju. S obzirom da se radi o mladima (u ovom istraživanju učenicima srednje škole) njihove socijalno-kulturne uloge se u tom periodu života znatno ne razlikuju.

U posljednjoj hipotezi krenulo se od pretpostavke da će postojati razlika u smislu života s obzirom na školski uspjeh i spol. Provedena analiza varijance (Tablica 5) pokazala je da postoje razlike u smislu životom s obzirom na školski uspjeh, dok se s obzirom na spol razlike nisu pokazale statistički značajnima. Međutim ovdje se je značajnom pokazala i interakcija. Učenici sa ocjenom dovoljan/dobar postižu niže rezultate na SSŽ od učenika sa ocjenom vrlo dobar/odličan. Prema Franklu (1997) postoji objektivni smisao koji, ne ovisi o pojedincu, već postoji izvan njega. Pojedinaac ga tokom života otkriva, više ili manje uspješno i to ostvaruje kroz tri tehnike: posvećivanje kroz kreativno stvaralaštvo i rad, iskustvene vrijednosti, te zauzimanjem pozitivnih stavova prema neizbježnim negativnim uvjetima. Uzimajući u obzir

postavke Franklove teorije uspjeh u školi i izvršavanje obveza vezanih uz to, mogu biti jedan od izvora smislenosti života kod mladih kojima je školovanje u toj dobi važan dio života i odrednica budućnosti. S obzirom da adolescencija predstavlja razdoblje unutarnje borbe, previranja i traganja za identitetom, Wong (1998; prema Rathi i Rastogi, 2007) smatra da upravo smisao života može predstavljati centralnu točku uspješnog prelaska u odraslu dob. Subjektivno iskustvo smislenosti života adolescenti pronalaze u akademskom uspjehu, vezama, religiji, transcendentnosti, samoprihvatanju, intimnosti i pravednosti.

Ovome u prilog govore i druga istraživanja koja su ukazala na važnost smisla života kod mladih. Različita istraživanja upućuju na povezanost niskog rezultata na skali smisla života sa različitim destruktivnim ponašanjem npr. konzumiranje alkohola (Waisberg i Porter, 1994; prema Damon i sur., 2003), sudjelovanje u rizičnom i antisocijalnom ponašanju (Sappington & Kelly, 1995; Sayles, 1994; prema Damon i sur., 2003), niskim samopoštovanjem (Battista i Almond 1973, prema Damon i sur., 2003) i depresivnosti (Bubalo, 2005, prema Vulić-Prtorić, Bubalo, 2006) dok s druge strane veće vrijednosti na skali smisla života su povezane sa životnim zadovoljstvom, srećom, samopoštovanjem, subjektivnom dobrobiti i socijalnom aktivnošću (Keyes, Shmotkin i Ryff, 2002; prema Damon i sur. 2003).

Kako se u ovom istraživanju značajno pokazala i interakcija (Slika 5), možemo vidjeti da djevojke sa ocjenom dovoljan/dobar procjenjuju svoj život smislenijim u odnosu na mladiće s istom ocjenom, dok mladići sa ocjenom vrlo dobar/odličan postižu veće rezultate u odnosu na djevojke sa istom ocjenom tj. procjenjuju svoj život smislenijim i svrhovitijim. Znači da ne postižu uvijek djevojke veće rezultate na SSŽ nego ako se uzmu u obzir i ocjene, veće rezultate postižu mladići - u slučaju ocjene vrlo dobar/odličan. Dobiveni rezultati bi se mogli objasniti kritikom na Franklovu teoriju da smisao života nije objektivan i postojan izvan pojedinca, nego on može proizaći unutar pojedinca (samoaktualizacijom) kao što navodi Maslow ili posvećenju samo-odabranom smislu, kojeg svaki pojedinac mora zasebno izgraditi kao što navodi Yalom (Vučinić, 2003). Drugim riječima školski uspjeh za pojedinca ne mora biti cilj vrijedan truda. Kao što je navedeno u literaturi, u procjenjivanju života kao smislenog indirektnu uloga mogu imati socioekonomski status (Zeitchik, 2000, prema Damon i sur., 2003), vrijednosti, duhovnost, religija. Primjerice Francis i Burton (1994; prema Damon 2003) izvješćuju o pozitivnoj povezanosti smisla života i religioznosti.

Moguće objašnjenje dobivenih rezultata je i korištenje same Skale smisla života koja predstavlja adaptirani oblik skale PIL (Purpose in Life Test). Iako je PIL proizašao iz Franklove teorije te je najčešće korištena skala, njegova valjanost je upitna. Naime, tu su

objedinjeni različiti koncepti (pitanja o smrti koje se nalaze i u adaptiranoj verziji skale), a problem je i u vrlo izravno postavljenim pitanjima, na koje je moguće davati socijalno poželjne odgovore i tako prikriti prave rezultate. Tu su i dodatne kritike koje smatraju da je PIL (Reker i Cousin, 1979) indirektna mjera depresije. Kvalitetu PIL-a dodatno ograničava i 5 čestica koje mjere postojanje točno određenih vrijednosti, čije postojanje implicira veći smisao u životu. Npr. ako netko na tom upitniku iskaže više osjećaja kontrole nad svojim životom, ili osjećaja odgovornosti, za njega će se smatrati da ima viši smisao u životu. Naime, upitno je koliko baš te vrijednosti predstavljaju pokazatelje smisla.

Što se tiče spola u ovom istraživanju između mladića i djevojaka nije dobivena statistički značajna razlika u razini smisla života. Razlike u spolu s obzirom na smisao života su slabo istraživane, a ona koja su se bavila time pokazuju nedosljedne rezultate. Primjerice istraživanje Stegera i sur. (2009) provedeno preko interneta na uzorku od 8000 sudionika raspodjeljenih u 7 dobnih kategorija je pokazalo da su stariji više nego mlađi skloniji svoj život procjenjivat smislenijim i svrhovitijim. Razlog tome može biti što su mladi još uvijek u potrazi za smislom i oblikovanjem svog života. Sukladno tome, u ovom istraživanju uzorak čine adolescenti koji se upravo nalaze u tranzicijskom razdoblju koje obilježava turbulentnost i traganje za identitom kako kod mladića tako i kod djevojaka, što može biti moguće objašnjenje dobivenih rezultata.

Na kraju treba navesti i neke nedostatke. U ovom istraživanju iz analize su izostavljeni određeni faktori koji su mogli utjecati na dobivene rezultate. Da bi se razumjeli procesi normalnog ponašanja i doživljavanja u obzir treba uzeti karakteristike okruženja u kojem adolescenti odrastaju kao što su obitelj, socijeekonomski status, zdravstveno stanje i sl., a što može utjecati na oblikovanje slike o sebi, drugima te percipiranju svijeta oko sebe. Nadalje uzorak sudionika uzet iz jedne srednje škole (gimnazije) čini selekcioniranu skupinu. Za daljnja istraživanja u uzorak bi trebalo uključiti učenike i iz drugih srednjih i strukovnih škola, podjednak broj muških i ženskih, te veći uzorak.

Zaključak

Cilj istraživanja bio je provjeriti postoje li razlike u razini optimizma/pesimizma, smislu i zadovoljstvu životom kod mladih različitog školskog uspjeha i spola. U sve tri hipoteze pretpostavljeno je da će postojati razlike u navedenim varijablama s obzirom na školski uspjeh, spol i njihovu interakciju. Ovim istraživanjem sve tri hipoteze su djelomično potvrđene.

Za varijablu optimizam rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u razini optimizma između učenika s ocjenom dovoljan/dobar i vrlo dobar/odličan, te ni između mladića i djevojaka. Interakcija se također nije pokazala značajnom. Što se tiče pesimizma dvosmjerna analiza varijance je pokazala da učenici s ocjenama dovoljan/dobar pokazuju manju razinu pesimizma u odnosu na učenike s ocjenama vrlo dobar/odličan.

Nadalje, za zadovoljstvo životom rezultati su pokazali da postoji razlika između učenika s ocjenom dovoljan/dobar i vrlo dobar/odličan. Učenici sa višim školskim uspjehom pokazuju veće zadovoljstvo životom u odnosu na manje uspješne.

Naposljetku, rezultati dvosmjerne analize varijance za smisao života su pokazali da učenici s ocjenom vrlo dobar/odličan procjenjuju svoj život smislenijim u odnosu na učenike s ocjenom dovoljan/dobar. Značajnom se pokazala i interakcija. Djevojke s ocjenom dovoljan/dobar procjenjuju svoj život smislenijim nego mladići s ocjenom dovoljan/dobar. Mladići s ocjenom vrlo dobar/odličan postižu veće rezultate u odnosu na djevojke sa istom ocjenom tj. procjenjuju svoj život smislenijim i svrhovitijim.

Zaključno se može reći, iako rezultati nisu u potpunosti potvrdili očekivane pretpostavke, dobrim dijelom upućuju na relevantnost ovih konstrukata i kod mladih. Optimistično stajalište, zadovoljstvo životom i subjektivne procjene smislenosti vlastitog života koju pojedinac percipira mogu predstavljati izvor i motivaciju za uspjeh.

Literatura

- Boman, P., Yates, G. (2001). Optimism, hostility and adjustment in the first year of high school. *British Journal of Educational Psychology*, 71, 401-411.
- Brdar, I., Bakarčić, S. (2006). Suočavanje s neuspjehom u školi: koliko su važni emocionalna kompetentnost, osobine ličnosti i ciljna orijentacija u učenju?. *Psihologijske teme* 1, 129-150.
- Chang, E.C., D’Zurilla, T. J., & Maydea-Olivares. (1994). Assessing the dimensionality of optimism and pessimism using multi-measure approach. *Cognitive Therapy & Research*, 18, 143-161.
- Chang, E. C., Maydeu-Olivares, A., and D’Zurilla, T. J. (1997) ‘Optimism and Pessimism as Partially Independent Constructs: Relationship to Positive and Negative Affectivity and Psychological Well Being’, *Personality and Individual Differences* 23, 433-440.
- Damon, W., Menon, J. I., Bronk, K. C. (2003). The Development of Purpose During Adolescence. *Applied Developmental Science*, 7 (3) , 119–128.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.
- Diener E, Diener M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *J. Personal. Soc. Psychol.* 68, 653–63
- Frankl, V. (1997). Zašto se niste ubili? Uvod u logoterapiju. Zagreb: Provincijalat franjevac trećoredaca.
- Huan, V. S., Yeo, L. S., Ang, R. P., & Chong, W. H. (2006). The influence of dispositional optimism and gender on adolescents' perception of academic stress. *Adolescence*, 41, 533-546.
- Lounsbury, J.W., Saudargas, A., Gibson, L. W., Leong, F. T. (2005). An investigation of broad and narrow personality traits in relation to general and domain-specific Life satisfaction of college students. *Research in Higher Education*, 6, 707-729.
- Lucas, R. E., Diener, E., Suh E. (1996). Discriminant Validity of Well-Being Measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 616-628.
- Pavot, W., Diener, E. (1993). Review of the satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment*, 5 (2), 164-172.
- Patton, W., Bartrum, D. A., Creed, P.A. (2004). Gender differences for optimism, self-esteem, expectations and goals in predicting career planning and exploration in adolescents. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 4(3), 193-209.

- Penezić, Z. (2002). *Skala optimizma-pesimizma (O-P skala)*, U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (Ur.) Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Zadar, Filozofski fakultet, 15-17.
- Penezić, Z. (2002). *Skala zadovoljstva životom*, U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Čubela, Z. Penezić (Ur.) Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Zadar, Filozofski fakultet, 20-22.
- Rathi, N., Rastogi, R. (2007). Meaning in Life and Psychological Well-Being in Pre-Adolescents and Adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33 (1), 31-38.
- Rijavec, M., Mijočević, I. (2006). Optimistični i pesimistični eksplanatorni stilovi i školski uspjeh u višim razredima osnovne škole. *Odgojne znanosti*, 8 (12), 347-360
- Scheier, M.F., & Carver, C.S. (1992). Effects of optimism on psychological and physical wellbeing: theoretical overview and empirical update. *Cognitive Therapy & Research*, 16, 201-228.
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalised outcome expectancies. *Health Psychology*, 4, 219± 247.
- Schumacher, B. (2006). Assessing the relationship between optimism and academic succes. Diplomski rad.
- Seligman, M. E. P. (1990) *Learned optimism*. New York: A. A. Knopf.
- Siddique, H. I., LaSalle-Ricci, C. V., Glass C. R., Arnkoff, D. B., Dı'az, R. J. (2006). Worry, Optimism, and Expectations as Predictors of Anxiety and Performance in the First Year of Law School. *Cogn. Ther. Res.* 30, 667–676.
- Smiljić, S. (2003) Ispitivanje nerealističnog optimizma vezanog za zdravlje kod pušača i nepušača. *Diplomski rad*.
- Steger, M.F., Oishi, S., Kashdan, T.B. (2009). Meaning in life across the life span: Levels and correlates of meaning in life from emerging adulthood to older adulthood. *The Journal of Positive Psychology*. 4(1), 43–52.
- Vulić-Prtorić, A. (2004) *Depresivnost u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Vulić-Prtorić, A., Bubalo, J. (2006). *Skala smisla života - SSŽ*. u Čubela-Adorić i sur. (ur.). Zbirka psihologijskih skala i upitnika - Svezak 3; Zadar : Sveučilište u Zadru
- Vučinić, T. (2003). Smisao u životu: evaluacija upitnika odnosa prema životu. *Diplomski rad*.
- Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S., Drane, W. (2005). Adolescent health-related quality of life and perceived satisfaction with life. *Quality of Life Research* 14, 1573–1584.

Žeželj, I., Lazarević, L.J., Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: teorijske i metodološke osnove. *Psihologijske teme* 19 (1), 45-69.